

Проектот е финансиран од
Европската Унија

ПРОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО ОД СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНОТ ЗА МЛАДИНСКО УЧЕСТВО И МЛАДИНСКИ ПОЛИТИКИ

„Младинско учество за силен и,
одржлив развој на заедницата“

НАСЛОВ НА ПУБЛИКАЦИЈАТА

**Проценка на влијанието од спроведувањето на
Законот за младинско учество и младински политики**

ПРОЕКТ

Младинско учество за силен и одржлив развој на заедницата

ИЗДАВАЧ

Коалиција на младински организации СЕГА

ЗА ИЗДАВАЧОТ

Зоран Илиески,
Извршен директор на Коалицијата на младински организации СЕГА

АВТОР

д-р Ристо Карајков

УРЕДНИК

Томислав Гајтаноски,
Раководител за развој на ресурси во Коалицијата на младински организации СЕГА

ЛЕКТУРА

Интеркултура ДООЕЛ Скопје

ДИЗАЈН

ПОЛИЕСТЕРДЕЈ ДООЕЛ Скопје

* Ова издание е достапно само во електронска форма

Оваа публикација е подготвена со финансиска поддршка на Европската Унија. Содржината на ова издание е единствена одговорност на авторот и не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Европската Унија.

Изразите кои во оваа публикација се користат во граматички машки род се неутрални и се однесуваат на лицата и од машки и од женски род.

Содржина

Листа со кратенки.....	4
1 Извршно резиме.....	5
2 Вовед.....	7
3 Методологија	9
4 За Законот	11
5 Главни актери на имплементацијата	17
5.1 Агенција за млади и спорт	18
5.2 Останати чинители.....	19
6 Младинско организирање	22
6.1 Младинско учество на национално и локално ниво.....	24
6.2. Политики за млади	29
6.3. Сервиси за млади	33
6.4. Финансирање	37
7 Заклучоци и препораки.....	40
8 Прилог 1. Референци	47
9 Прилог 2. Список на интервјуа	50

Листа со кратенки

АМС	– Агенција за млади и спорт
ЕУ	– Европска Унија
ЗМУМП	– Закон за младинско учество и младински политики
ЛМС	– Локален младински совет
ЛСМ	– Локално собрание на млади
МОН	– Министерство за образование и наука
МТСП	– Министерство за труд и социјална политика
НДИ	– Национален демократски институт
НМСМ	– Национален младинскиот совет на Македонија
НСМ	– Национално собрание на млади
ОБСЕ	– Организација за безбедност и соработка во Европа
РСМ	– Република Северна Македонија
СЕГА	– Коалиција на младински организации СЕГА
СМР	– Сојуз за младинска работа
УНДП	– Програма за развој на Обединетите нации
УНФПА	– Фонд за население на Обединети нации
ФМО	– Форми на младинско организирање

1 | Извршно резиме

Овој извештај е изработен во рамките на проектот „Младинско учество за силен и одржлив развој на заедницата“ кој има за цел да придонесе кон независно и одржливо граѓанско општество поддржано од погодна средина која поттикнува партиципативни и родово-сензитивни процеси на креирање младински политики. Проектот се спроведува од страна на Коалиција на младински организации СЕГА како водечки партнер, во партнерство со Женски форум Тетово, СОС Детско село и Волонтерски центар Скопје.

Извештајот ги анализира сите поглавја на Законот за младинско учество и младински политики (ЗМУМП) и поединечно го разгледува нивното влијание во општествениот живот на земјата. Притоа користена е претежно квалитативна евалуациска стратегија базирана на анализа на семиструктурирани интервјуа со релевантни чинители и секундарни извори на податоци.

Првиот и основен заклучок на анализата е дека ЗМУМП не е целосно спроведен бидејќи некои негови одредби се тешко остварливи во пракса. Оттука и за да се направи поспроведлив, препорачано е законот соодветно да се модифицира. Вториот заклучок поаѓа од фактот дека Национално собрание за млади и Национално советодавно тело сè уште не се воспоставени. Препорачано е да се создадат услови за нивно воспоставување и ставање во функција во најкус можен рок затоа што само така може духот на ЗМУМП да заживее на национално ниво. На локално ниво пак, очигледно е дека демографската структура на единиците на локална самоуправа во голема мера влијае врз способноста за формирање на локални младински совети и функционирањето на младинските сервиси. Следствено, логично е да се разгледа можноста за поедноставување на постапката за формирање на локални младински совети. Потоа, очигледно е дека интерсекторската координација во спроведување на националните политики за млади може да биде и подобра. Според тоа, се препорачува воведување ефикасен механизам на мониторинг и контрола на спроведувањето на Националната стратегија за млади од страна на

надлежното министерство кое ќе ја замени Агенцијата за млади и спорт во поглед на секторот млади. Дополнително, утврдено е дека многу малку општини имаат активна канцеларија за млади и/или младински центар. Ова се должи меѓу другото на тоа што законот не е доволно јасен во дефинирање и разграничување на овие два сервиса, како и на недостатокот на финансиски и материјални средства на локално ниво за нивно воспоставување. Овие предизвици секако треба да се адресираат при ревидирањето на ЗМУМП. Во контекст пак, на функцијата службеник за млади, констатирано е недостиг на посветеност и проактивност на вработените кои ја извршуваат оваа функција. Истражувачкиот центар како национален сервис за младите е оценет како мошне значајна алатка за унапредување на благосостојбата на младите која сè уште не е формирана, па препорачано е да се воспостави и стави во функција што е можно поскоро. Во поглед на одвојувањето на буџетски минимум за имплементација на законските одредби, констатирано е дека релевантните законски одредби треба да се допрецизираат со цел доследно спроведување на намерата на законодавецот. Има различни размислувања околу евентуалното воведување на механизам на санкции при доцнење или неисполнување на законските обврски. Ова секако е важна дискусија која треба да се продлабочи во наредниот период. На крај, и со цел стимулирање на поголема активност на младите во процесите на ЗМУМП, препорачано е спроведување кампањи за подигање на свеста на младите и таргетирани обуки според актуелните потреби и очекувања на младите лица.

Степенот на ефикасност на ЗМУМП е тешко да се процени бидејќи, како што заклучивме, не е лесно да се утврди колку точно буџетски средства се издвојуваат за секторот млади во државата. Понатаму, од самиот факт што законот не е целосно спроведен, произлегува заклучокот дека во моментот на изработка на овој извештај неговата ефективност не е на завидно ниво. Имено, како што видовме погоре, значајни механизми за спроведување на политиките за млади не се воопшто воспоставени ни на централно¹, ни на локално² ниво. Се работи за релативно нов закон кој се спроведува неполни пет години, оттука сè уште е рано да се процени влијанието на неговите решенија на долг рок. Кога сме кај неговата релевантност, сите чинители се согласни со фактот дека ваков закон е потребен и претставува позитивен исчекор за унапредување на благосостојбата на младите. На крај, за обезбедување на одржливоста на ЗМУМП на среден и долг рок, се препорачува издвојување на повеќе ресурси (финансиски, материјални и човечки) за негова доследна имплементација, и на национално и на локално ниво.

1 Како, на пример, националното собрание за млади, националното советодавно тело и истражувачкиот центар.

2 Голем број општини сè уште немаат формирано локални младински совети ниту отворено младински центри.

2 | Вовед

Според пописот од 2021³ година, Во Северна Македонија живеат вкупно **326.733** лица со возраст помеѓу 15 и 29 години, кои според ЗМУМП⁴ се квалификуваат како млади, што значи дека младите изнесуваат **17,8 %** од вкупното население во земјата. Од вкупниот број млади – 54 % (167.284) се млади мажи, а 46 % (159.449) млади жени.

Младите во Северна Македонија се соочуваат со низа предизвици во различни аспекти на својот живот. Постојат проблеми со недостатокот на квалитетно образование, недостатокот на ресурси и опрема во училиштата, како и недоволното инвестирање во наставници и образовни програми. Дополнителен проблем претставува и хроничната неусогласеност на образовните курикулуми, особено оние на стручното образование и обука, со реалните потреби на пазарот на труд. Тоа, меѓу другото, резултира и со недостаток на соодветни работни места и висока стапка на невработеност како еден од најголемите предизвици за младите во Северна Македонија. Многу млади луѓе имаат тешкотии да најдат соодветно и стабилно работно место, што го ограничува нивниот економски напредок и независност. Дополнително, тука е и недоволната достапност на квалитетна здравствена нега, проблемите со пристапот до здравствени услуги особено во сферата на менталното здравје кое беше посебно погодено за време на пандемијата. Исто така, битен фактор се и климатските промени и постојаното влошување на квалитетот на амбиенталниот воздух што особено ги загрижува младите генерации родени во новиот милениум кои израснаа во духот на младински активизам за заштита на животната средина од типот на Fridays for Future⁵. Овие појави особено тешко ги погодуваат младите од ранливите категории како, на пример, младите од посиромашни семејства, младите со попреченост или младите лица со ромска етничка припадност.

3 ЗМУМП, член 3, алинеја 1

4 Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија, 2021, Завод за статистика на РСМ, достапен на: [POPIS_DZS_web_MK.pdf \(stat.gov.mk\)](https://popis.dzs.mk)

5 <https://fridaysforfuture.org/>

Од сите тие причини, многу од нив се принудени да ја напуштат земјата во потрага по подобра можност за работа и живот. Ова креира демографски предизвици и го намалува бројот на млади луѓе во земјата. Ваквиот одлив на мозоци веќе со години негативно го афектира човечкиот потенцијал на земјата и ја ослабува нејзината конкурентност на регионален план.

Младите секако се соочуваат и со предизвици во добивањето на активна улога во општеството и политиката. Иако имаат потенцијал и идеи за промени, младите се справуваат со пречки како што се несоодветна младинска политика, недоволно учество во одлучувањето и недостигот на доверба во политичките институции. На овој предизвик треба сериозно и одговорно да му се пристапи, а тоа за среќа го препознаа и властите во Северна Македонија со донесување на Законот за младинско учество и младински политики (ЗМУМП) на 14 јануари 2020 година.

Овој закон ги уредува младинското организирање, претставување и учество во креирањето на политики, како и начинот на креирање релевантни стратешки документи и испорачување на значајни сервиси за младите од страна на централните и локалните органи на државната управа. Замислата на законодавецот е со овој закон да се воведат различни придобивки за младите луѓе од една страна и општеството од друга, со тоа што ќе се издигне значењето на младинското учество во креирање на општествениот живот високо на националната агенда. Ова би се постигнало со примена на мултидисциплинарен пристап, преку промовирање на меѓугенерациско партнерство и почитување на родовата перспектива во рамките на уредување и унапредување на младинското организирање и учество; младинската работа и преку поддржување на конструктивен стратешки дијалог помеѓу младите, граѓанскиот сектор и државата.

Додека духот на ЗМУМП е секако прогресивен, степенот на негова имплементација и по четири години од неговото донесување, е далеку од задоволителен. Имено, и по повеќе од четири години од неговото стапување во сила, некои од основните облици на младинска партиципација кои законот ги воведува не се воопшто, или се само делумно реализирани.

3 | Методологија

Овој извештај за проценка на влијанието (во понатамошниот текст евалуација) се впушта во анализа на сите поглавја на законот и поединечно го разгледува нивното влијание во општествениот живот на земјата. Тоа го прави од перспектива на главните чинители и тоа, надлежните институции на национално и локално ниво, релевантните граѓански организации и самите млади како финални корисници на законот.

При спроведување на евалуацијата, главен фокус е даден на нивото на промена во практиките и делувањето на релевантните чинители како резултат на законот, и нивото на квалитет на учество во процесот на донесување одлуки и креирање политики поврзани со младите. Посакуван резултат на овој документ е производ на насоки за потенцијално прилагодување на сегашниот концепт на младинска партиципација и младински политики со цел да се зголеми неговата спроведливост, релевантност и ефективност, како и да се зајакне неговата одржливост.

За да се постигне тоа, користена е мешовита евалуациска стратегија која во најголема мера е квалитативна. Основниот дизајн на евалуацијата се базира на студија на случаи, додека основниот метод на собирање на податоци се интервјуа со релевантните чинители. Извештајот се базира на вкупно 19 интервјуа со претставници на националните и локални власти; граѓанскиот сектор и меѓународните организации кои делуваат во државата. Интервјуата се од полуотворен тип и дел се спроведени лице во лице, а дел виртуелно. Критериум за селекцијата на релевантни испитаници е степенот на директно искуство со темата и клучните прашања од интерес. Како извори на секундарни податоци користени се и текстови на документи, студии и анализи. При анализа на овие извори даден е национален приказ на состојбата придружен од регионалните искуства за оние прашања за кои е релевантно да се направи компаративен пресек.

Оттука, овој извештај своите анализи ги базира на информациите добиени од семиструктурирани интервјуа (онлајн или во живо) со релевантните чинители. Оваа слика е надополнета со податоци содржани во релевантни извештаи, прописи и документи, и особено со статистиката претставена во Мониторинг извештајот за имплементација на ЗМУМП 2023 на Националниот младински совет на Македонија како основен секундарен извор на квантитативни податоци.

Целосна листа на кореспонденти и користените референци е дадена во прилог на овој извештај.

4 | За Законот

Законот за младинско учество и младински политики (ЗМУМП) е донесен на 14 јануари 2020 година од Собранието на РСМ, а стапи во сила 8 дена по неговото донесување. Ова е прво национално законско решение кое им дава платформа на младите луѓе во државата на структуриран начин директно да учествуваат во носењето одлуки кои се однесуваат на нивниот живот и развој. Поконкретно, овој закон за прв пат дава можност младинските претставници да седнат на иста маса со носителите на одлуки и да ги промовираат своите интереси во процесот на креирање јавни политики.

Процесот за донесување на овој закон кој траеше 18 месеци е оценет⁶ како инклузивен, а беше инициран од страна на Клубот за младински прашања и политики при Собранието на РСМ. Имено, во работната група на овој закон учествуваа пратеници, претставници на институции, меѓутоа и претставници на младинските организации и подмладоците на повеќето политички партии.

Овој закон претставува основа за формирање на механизми со кои младите ќе можат директно да се вклучат во креирање национални и локални политики од значење за нивното секојдневие, и тоа преку нивно претставување и учество во национално советодавно тело за младински политики⁷ и локални младински совети⁸. Дополнително, законот воведува обврска за институционално воспоставување на повеќе различни сервиси за млади на централно и општинско ниво како: канцеларија за млади, младински центар, службеник за млади и истражувачки центар за младински политики⁹.

6 Во согласност со консултираните релевантни извештаи и кореспонденти на овој извештај

7 Член 14 од ЗМУМП

8 Член 16 од ЗМУМП

9 Член 21, 22, 23 и 24 од ЗМУМП

Крајна целна група на ЗМУМП се „младите“, кои законот ги дефинира како лица на возраст од 15 до 29 години. Во контекст на оваа дефиниција, а според последниот попис, во Северна Македонија живеат вкупно 326.733 млади лица што претставува околу 18 % од вкупното население во споредба со претходниот попис од 2002 година кога овој процент изнесувал 24 %. Ова пред сè е резултат на засилениот тренд на емиграцијата и продолжување на просечниот животниот век. Според последниот попис, што беше спроведен во 2021 година, најмал број млади лица има во општините Зрновци (315), Лозово (336) и Новаци (398), а најмногу во Скопје (91.116), Куманово (18.720) и Тетово (17.487)¹⁰.

Во контекст на дефинирање на формите на младинско организирање, Законот прави дистинкција помеѓу Младинска организација, Организација за млади и Младинска чадор организација¹¹. Законот исто така воведува и Регистар на различни видови организации на и за млади, кој е воден од Агенцијата за млади и спорт (АМС). Истиот член на законот го утврдува и начинот на упис на организациите како и начинот на кој АМС го води регистарот¹².

Кога сме кај младинското претставување пак, ЗМУМП воведува два типа механизми и тоа: национално собрание на млади на државно ниво и локални собранија на млади на ниво на сите општини во РСМ и градот Скопје. Овие облици на претставување на интересот на младите претставуваат извор на формите на директно младинско учество, односно на националното советодавно тело и локалните младински совети на ниво на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Понатаму, Законот ги поставува основите на младинските политики со тоа што предвидува донесување на Национална стратегија за млади како стратешки документ кој ги рефлектира интересите на младите и механизмите за нивна имплементација на државно ниво и Локални стратегии за млади кои го прават истото на локално ниво¹³.

На крај и нешто што е многу значајно, за прв пат се поставува минимумот на буџетски средства кои на годишно ниво треба да се издвојуваат и тоа, најмалку 0,3 % од Буџетот на РСМ со цел *спроведување на овој закон*, односно најмалку 0,1 % од буџетот на општините, општините во град Скопје и град Скопје *за млади*.

Република Северна Македонија е една од последните земји во регионот која донесе закон за уредување на прашањето на младите. Косово е прва земја во Западен Балкан што ова проблематиката за младите ја уреди со закон уште во 2009 година.

10 Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија, 2021, Завод за статистика на РСМ, достапен на: [POPIS_DZS_web_MK.pdf \(stat.gov.mk\)](https://stat.gov.mk/POPIS_DZS_web_MK.pdf)

11 Член 7, 6 и 8 од ЗМУМП

12 Член 13 од ЗМУМП

13 Член 19 и 20 од ЗМУМП

Следеа Србија со закон во 2011, Црна Гора во 2016 и Албанија во 2019 година. Босна и Херцеговина сè уште нема Закон на државно ниво, меѓутоа Федерацијата БиХ, Република Српска и Брчко имаат свои посебни закони за млади. Заедничко за сите закони во регионот е дека имаат за цел – унапредување на младите, подобрување на нивната социо-економска положба, поддршка на младинските организации и подобрување на учеството на младите во креирањето на политики¹⁴.

Изјавите на чинителите упатуваат дека постои широк консензус околу тоа дека донесувањето на овој закон е позитивен исчекор во регулирање на прашањето на младите и нивната активна партиципација во општествените процеси и јавните политики на државата. Исто така, најголемиот број од засегнатите страни интервјуирани за потребите на овој извештај се согласуваат со тврдењето дека се работи за правен акт донесен како резултат на партиципативен процес кој ги вклучи младите и со тоа го стави фокусот на нив и нивните потреби. Начелото на инклузивност не завршува со донесувањето на законот, туку е проткаено во неговите одредби. Така законот предвидува алатки за активно учество на младите во креирање на младинските политики со посебен акцент на формите на здружување и механизмите за партиципативно одлучување на ниво на единици на локална самоуправа каде што се одвива секојдневието на младите, а со тоа и најлесно можат да се воочат позитивните промени во нивниот живот и развој.

Меѓутоа и за жал, ситуацијата не е толку сјајна кога станува збор за практичната имплементација на ЗМУМП. Како и мноштво други прогресивни закони донесени во државата, се чини дека намерата на законодавецот е понапредна од реалните можности на засегнатите институции и организации кои треба да ја спроведат. Во подоцнежните глави на овој извештај поединечно ќе се разгледуваат облиците на младинско организирање, претставување и учество; младинските политики и младинските сервиси со цел оценување на степенот на нивна имплементација и нивно влијание во животот на младите во државата.

14 Извор: Мапирање на политики за млади и идентификација на постоечка поддршка и празнини во финансирање на активностите за млади во Западен Балкан, Регионален совет за соработка https://www.rcc.int/download/docs/Comparative20%Report_WB6_Youth.pdf/8a7d4782dec1726df694102fc3e48ebe.pdf

4.1. | Други релевантни закони

Уставот на РСМ индиректно навлегува во одредени права на младите, како, на пример, правото на секое младо лице кое наполнило 18 години да гласа (член 22), правото на образование за сите (член 44) или правото да се учествува во донесување одлуки на ниво на единици на локална самоуправа (член 115). Дополнително, сите стратешки документи донесени во државата, вклучувајќи ја и Стратегијата за млади, се во согласност со темелните вредности утврдени во Уставот.

Прераснувањето на една млада личност во активен општествен чинител, секако започнува со образовниот процес. Во сферата на образованието како особено релевантно за развојот и квалитетниот живот на младите би ги издвоиле законските решенија кои го уредуваат средното и високото образование на младите луѓе.

Законот за средно образование¹⁵ ги регулира правата и обврските на учениците, наставниците и образовните институции во системот на средно образование. Главните одредби на овој закон се насочени кон обезбедување на квалитетно и инклузивно образование за сите ученици, обезбедување на стипендии и други форми на поддршка за учениците, како и воспоставување на ученички совети и нивно учество во управувањето на училиштата. Со последниот предлог за измена и дополнување¹⁶ на овој закон се воведуваат измени и дополнувања во поглед на правата и обврските на учениците и ученичкото организирање и учество. Поконкретно, се утврдува правото на средношколците на слободно организирање во ученички совет на локално и регионално ниво, во Сојуз на средношколци на национално ниво, или во други облици во согласност со други закони и подзаконски акти. Исто така во овој законски предлог предвидено е и дека претставници на учениците избрани од страна на ученичкиот совет можат да учествуваат во работата на училишниот одбор, стручните органи и тела на училиштето и во Советот на родители.

Во контекст на високото образование и во согласност со предметниот закон, се уредуваат и студентското здружување, студентското собрание и нивното демократско учество во процесот на одлучување. Законот за високо образование¹⁷ предвидува учество на студентите во процесот на одлучување на факултетско и универзитетско ниво преку демократски процес и застапување на интересите на сите студенти. Имено, предвидено е учество на студентите, преку свои претставници, во работата на универзитетското студентско собрание, факултетското студентско собрание и студентското собрание на високата стручна школа¹⁸.

15 <https://mon.gov.mk/page/?id=2055>

16 Оваа промена на Законот сè уште не е усвоена – во моментот на подготовка на овој извештај.

17 Службен весник на РСМ бр. 82/18, 178/21 и 58/24

18 Член 39 од Законот за високо образование

На крај, но не и помалку важно, во сферата на труд и социјала по својата важност за животот на младите, посебно се издвојуваат Законот за волонтерство¹⁹ и Законот за младинскиот додаток²⁰.

Законот за волонтерство го дефинира волонтерството како активност која овозможува активно вклучување на луѓето, а со тоа и младите, во општествената сфера со цел подобрување на квалитетот на живот. Исто така, законот ги дефинира волонтерите како домашни или странски невработени млади лица на кои им се нуди можност за работа и стекнување на знаења, вештини и квалификации со цел успешно интегрирање во пазарот на труд. Овој закон понатаму ги регулира правата и обврските на волонтерите и организациите кои ангажираат волонтери. Главна интенција на законодавецот со овој пропис е да: ги дефинира волонтерската работа и нејзините форми; обезбеди права и заштита за волонтерите и го стимулира волонтерството преку различни мерки и програми.

Волонтерот има право на надомест на трошоците кои настанале во текот на волонтирањето, а кои вклучуваат: трошоци за храна, трошоци за превоз до и од местото на волонтирање, трошоци за службени патувања и трошоци за обука. За странските волонтери дополнително може да се обезбеди и надомест на трошоците за престој (кирија, режиски трошоци и сл.), здравствено осигурување и повратни патни трошоци. Овие трошоци се ослободени од персонален данок на доход и се надоместуваат само ако е така однапред договорено помеѓу волонтерот и организаторот на волонтерска работа во Договорот за волонтирање кој е воведен со законот.

Особено интересен за прашањето на младите во државата е Законот за младински додаток, кој предвидува исплаќање на финансиски додаток од 3.000 денари месечно за полно работно време на секое лице до 23 години кое има завршено средно образование и кое е: опфатено со задолжително социјално осигурување по основ на вработување кај работодавач или самовработување со претежно производствена дејност; вработено во приватна агенција за вработување и е отстапено на работа кај работодавач со претежно производствена дејност или е опфатено во задолжително социјално осигурување како индивидуален земјоделец. На тој начин законодавецот се обидува да го стимулира вработувањето на млади лица во производствените дејности.

Правната рамка која го засега животот на младите во РСМ е добро дефинирана, и навлегува во повеќе различни сфери на општествениот живот на младите лица. Оттука за нејзино доследно спроведување неопходна е солидна координација на централно ниво и солидни финансиски средства. Засегнатите институции очигледно го препознаваат активното вклучување на младите како неопходна алка во уп-

19 Службен весник на РСМ бр. 2021/103, 2019/124, 2015/147, 2008/161, 2007/85

20 Службен весник на РСМ бр. 65/23.

равувањето со општествените процеси во нивна надлежност, меѓутоа има силни индикации дека недостасуваат финансиски средства и цврста политичка волја овие паралелни процеси да се координираат на одржлив начин.

5 | Главни актери на имплементацијата

Главните актери за спроведување на ЗМУМП можат да се класифицираат во неколку категории и поделат на две нивоа: национално и локално. Националното ниво се дели на институции од јавниот сектор (министерства, агенции, парламентарни групи); граѓански организации и меѓународни партнери, додека локалното ниво се состои од општините, општините во град Скопје и град Скопје.

Листа на релевантни актери на спроведување на ЗМУМП

Национално ниво

- **Агенција за млади и спорт**²¹ чии надлежности од неодамна преминаа во новоформираните Министерство за социјална политика, демографија и млади и Министерство за спорт
- **Министерство за труд и социјална политика**²² чии надлежности по формирањето на новата влада во јуни 2024 година, преминаа во Министерство за социјална политика, демографија и млади и Министерство за економија и труд
- **Агенција за вработување на РСМ**²³
- **Министерство за образование и наука**²⁴
- **Национална агенција за европски образовни програми и мобилност**²⁵

21 <https://ams.gov.mk/mk/home>

22 <https://www.mtsp.gov.mk/>

23 <https://av.gov.mk/>

24 <https://mon.gov.mk/>

25 <https://www.na.org.mk/>

- **Клуб за младински прашања и политики**²⁶, при Собранието на РСМ
- **Други институции кои уредуваат специфични аспекти од животот на младите како** Министерство за култура кое се трансформираше во Министерство за култура и туризам; Министерството за здравство; Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство или Агенцијата за поддршка на претприемништвото во РСМ.

Граѓански сектор – Граѓански организации активни на полето на политики за млади и младинско учество.

Меѓународен сектор – Странски влади и агенции како и меѓународни организации кои ги поддржуваат младинските политики во РСМ.

Локално ниво

Единиците на локална самоуправа.

5.1 | Агенција за млади и спорт

Агенцијата за млади и спорт (АМС) со години беше единствена институција одговорна за сите аспекти од животот на младите во државата. Агенцијата имаше својство на правно лице, а листата на нејзини надлежности беше широка и ги опфаќаше сите аспекти од животот и развојот на младите, од грижата за нивниот психофизички развој и нивната заштита од болести на зависности, проституција и криминал до грижата за статусот на младите, нивното организирање и претставување, спречување на одлив на мозоци како и за следење на спортските и спортско-рекреативните активности и поттикнување на развојот на врвниот спорт. За таа цел Агенцијата располагаше со свој буџет и за својата работа ѝ одговараше директно на Владата на РСМ. По формирањето на новата Влада во јуни 2024 година беа формирани две нови министерства во кои се подели надлежноста на АМС, и тоа Министерство за социјална политика, демографија и млади и Министерство за спорт. Централните одговорности на АМС во контекст на младите преминаа на Министерството за социјална политика, демографија и млади²⁷, чии надлежности, меѓу другото, вклучуваат и:

- заштитата на децата и малолетните лица;
- заштитата на младината и жените;

26 https://www.sobranie.mk/2016-2020-srm-ns_article-formiran-klub-za-mladinski-prashanja-i-politiki.nspX.

27 <https://vlada.mk/MTSP>

- подготовката и развојот на политиката за млади;
- грижата за психофизичкиот развој на младите и нивната заштита;
- поттикнувањето и помагањето на формите на младинско организирање;
- преземањето активности за создавање услови за задржување во Републиката на способните и талентирани млади, како и создавањето услови за стимулирање на нивното враќање;
- поттикнување на вработливоста на младите.

Како секторите на ова ново министерство ќе ги водат младинските прашања во наредниот период, останува да видиме.

5.2 | Останати чинители

Министерството за труд и Агенцијата за вработување на РСМ се одговорни за намалување на невработеноста кај младите преку носење и спроведување на политиките за вработување на младите во РСМ. Овие политики се спроведуваат преку три основни стратешки документи, и тоа: Национална стратегија за вработување 2021 – 2027 година со Акциски план за вработување 2021 – 2027 година; Стратегијата за промовирање и развој на волонтерството 2021 – 2025 со Акциски план; Планот за спроведување на гаранција за млади 2023 – 2026 година и Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на труд за 2024 година. Акцискиот план за вработување млади лица²⁸ се однесуваше на периодот помеѓу 2016 и 2020 година, но, за жал, оваа стратегија не е ажурирана и донесена за наредниот период. Фокусот на овој документ беше токму социјалната инклузија на младите од 15 до 29 години и содржеше мерки за подобрување на состојбата на младите во образованието, здравствената и социјална заштита, вработеноста, културата, спортот и слободните активности.

По актуелните промени во составот на владата на РСМ²⁹, надлежноста за вработување преминува во новоформираното Министерство за економија и труд кое во рамки на своите надлежности ги има и следниве обврски поврзани со вработувањето на младите: работните односи, вработувањето и вработеноста; заштитата на работниците при работењето; материјалното обезбедување на привремено невработените; платите и животниот стандард³⁰.

28 Сите наведени стратегии и акциски планови на МТСП се достапни на: <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nsp>

29 По парламентарните избори што се одржаа на 8 мај 2024 година

30 <https://vlada.mk/ekonomija>

Министерството за образование и наука (МОН) има мандат да управува со средното и високото образование на младите луѓе, нивното стипендирање и учество во меѓународни образовни програми. Тоа значи дека МОН е директно вклучено во креирањето на младинска образовна политика што е од клучно значење за перспективите на младите и нивната благосостојба. Во оваа област секако придонесува и работата на Националната агенција за европски образовни програми и мобилност која има за цел да работи на промоција и спроведување на европските програми во областа на образованието, обуката, младите и спортот во Република Северна Македонија.

Во септември 2017 година во Собранието на РСМ беше формиран Клуб за младински прашања и политики како неформално тело составено од членови на сите парламентарни партии чијашто цел е остварување на интересите на младите во РСМ, во соработка со младинските организации, неформалните младински групи и партиските подмладоци. Поранешната пратеничка Ивана Туфегџиќ како претставник на Клубот, ја играше улогата на координаторка на работната група за изработка на ЗМУМП. Доказите упатуваат на тоа дека токму овој клуб одигра клучна улога во иницирање и подготовка на ЗМУМП.

Единиците на локална самоуправа се централни протагонисти на младинското учество и сервисите за млади воведени од ЗМУМП. Имено, законот предвидува обврска на општините и градот Скопје за формирање на локални младински совети, локални собранија на млади и донесување и спроведување на локални стратегии за млади. Дополнително, секоја општина има законска обврска да оформи и стави во функција канцеларија за млади, младински центар и да назначи службеник за млади од редот на своите вработени.

Граѓанскиот сектор постојано става акцент на зајакнување на способностите на младите поединци со цел да се постигне нивна независност, проактивност и активен ангажман во социо-економските процеси и политичкиот напредок во државата. За да го постигнат тоа, граѓанските организации треба своите напори да ги усогласат со бизнис-заедницата и локалната власт.

Трите најзначајни и најголеми граѓански организации, т.е. мрежи на организации за застапување на правата и интересите на младите во РСМ се: Коалиција на младински организации СЕГА³¹, Националниот младински совет на Македонија³² и Сојузот за младинска работа³³. Според класификацијата на организации воведена со ЗМУМП, првите две се водат како младински чадор организации и трета како организација за млади³⁴.

31 <https://www.sega.org.mk/en/>

32 <https://nms.org.mk/za-nas/#nmsm>

33 <https://smr.org.mk/>

34 Повеќе детали околу различните форми на младинско организирање можете да најдете во следната глава на овој извештај „Младинско организирање и претставување“

Коалиција на младински организации СЕГА (СЕГА) е национална платформа на младински организации, основана на 20 јануари 2004 година, посветена на лобирање за потребните законски измени како и на поддршка на младинскиот активизам, пристап до информации и активно учество на младите во решавање на нивните проблеми. СЕГА работи на развој и имплементација на младински политики на локално и национално ниво, ги поврзува и зајакнува младинските организации кои имаат за цел да ги активираат младите и да ги подобрат условите за нивен личен и професионален развој во РСМ. Централната канцеларија на СЕГА се наоѓа во Прилеп.

Националниот младински совет на Македонија (НМСМ) е сојуз на здруженија основан на 29 јуни 2013 година, во кој на доброволна основа членуваат 51 граѓанска организација од РСМ, и тоа: 15 младински организации, 21 организација за млади, 1 сојуз, 4 подмладоци на други организации, 1 универзитетско студентско собрание и 9 придружни членки. Мисијата на НМСМ е да ги претставува интересите и потребите на младите луѓе како врска со сите чинители и да обезбеди вклучување и активно учество на младите во процесот на донесување одлуки на секое ниво. Исто така, НМСМ е автор на мониторинг извештаите за имплементација на ЗМУМП. Ваквиот мониторинг извештај од 2023 година е основен извор за квантитативни податоци за потребите на оваа евалуација. Седиштето на НМСМ е во Скопје.

Сојузот за младинска работа (СМР) е мрежа на понудувачи на младинска работа, и тоа младински организации и организации кои работат со и за младите, чијашто мисија е регулирање и стандардизација на младинската работа, поддршка на младинските работници и подигање на јавната свест за значењето на младинската работа. Основната цел на СМР е препознавање и признавање на младинската работа, нејзино следење, проценување, унапредување и континуиран развој заради обезбедување квалитетна, ефикасна и ефективна поддршка на младиот човек. СМР е лоцирана во Скопје.

Секоја година, Северна Македонија добива значителен износ на странска помош, вклучително и средства од Инструментот на ЕУ за претпристапна помош (ИПА). Најголеми донатори и поддржувачи во секторот млади во РСМ се: Европската Унија; Амбасада на САД во Северна Македонија; USAID Северна Македонија; Мисијата на ОБСЕ во Скопје; Швајцарската агенција за развој и соработка; Британска амбасада Скопје; UNDP Северна Македонија; Германското друштво за меѓународна соработка (GIZ), UNFPA, Вестминстер Фондацијата за демократија (WFD) NDI, UNICEF, UN Women и СОС Детско село. Овие билатерални и меѓународни донатори инвестираат пред сè во програми фокусирани на младите и областите поврзани со младите, како што се вработување, социјална инклузија, образование и обука, дигитални вештини и демократско и граѓанско учество.

6 | Младинско организирање

ЗМУМП препознава 3 форми на младинско организирање, и тоа: Младинска организација³⁵, Организација за млади³⁶ и Младинска чадор организација³⁷.

Младинска организација е секоја организација која е регистрирана во согласност со Законот за здруженија и фондации, во која највисокото тело на одлучување е составено од најмалку две третини млади лица (15 – 29 години) чиешто цели и активности се дефинирани и насочени кон унапредување на интересите на младите. Оттука, ова е во основа организација на млади.

Вториот тип младинско здружување е организација за млади, бидејќи законот ја дефинира како организација која не е водена од млади, а е регистрирана во согласност со Законот за здруженија и фондации, под услов дел од нејзините програмски цели и активности да се насочени кон унапредување на интересите на младите. Во оваа група влегуваат и подмладоците на политичките партии и младинските секции во синдикатите (организирани како дел од друг правен субјект).

На крај, ЗМУМП предвидува младински чадор организации како организации во кои членуваат формите на младинско организирање (младинските организации и организациите за млади), а кои се обединуваат поради остварување на заеднички цели во специфични области од интерес на младите. За да се квалификува една организација како младинска чадор организација, треба да има свој статут и најмалку 10 членки од најмалку пет плански региони на РСМ; две третини млади во највисокиот орган на управување и да биде регистрирана во согласност со Законот за здруженија и фондации. ЗМУМП продолжува со набројување на активности кои една ваква организација може да врши, како, на пример: да учествува во креирање релевантни закони и стратешки документи; да учествува во спроведување, следење и оценка на младинските политики; да го поддржува младинското здружување и слично.

35 Член 6 од ЗМУМП

36 Член 7 од ЗМУМП

37 Член 8 и 9 од ЗМУМП

Овие три форми на организации се впишуваат во Регистарот на форми на младинско организирање (понатаму во текстот: Регистар), кој го води Агенцијата за млади и спорт (АМС) и е достапен на нејзината веб-страница³⁸. Регистарот заклучно со 13.5.2024 година брои вкупно 117 организации од кои 10 се младински, 104 се за млади и само 3 се чадор организации – Коалиција СЕГА, НМСМ и Сојуз на извидници на Македонија.

Притоа, при уписот, организациите треба да достават барање за упис во регистарот придружено од повеќе прилози, и тоа: статутот на организацијата, програмата за работа на организацијата, годишниот извештај на активности од областа на млади, вкупниот број членови на организацијата, како и број на членови на возраст од 15 до 29 години, додека младинските организации и младинските чадор организации покрај овие прилози треба да приложат и решение за извршен упис во Централниот регистар на РСМ со кое се потврдува дека организацијата е основана пред најмалку една година и тековна состојба од Централниот регистар не постара од шест месеци, со која се докажува активен статус на организацијата.

Законот во моментот не предвидува можност за електронско доставување на барањето за упис во Регистарот.

ЗМУМП предвидува претставување на интересите на младите на национално и на локално ниво. Оттука, законот го дефинира составот, начинот на свикнување, функционирање и делокругот на работа на Националното собрание на млади³⁹ и составот, начинот на конституирање и улогата на Локалните собранија на млади⁴⁰ кои треба да се формираат на ниво на сите единици на локалната самоуправа во РСМ.

Во оваа глава ќе ја анализираме поставеноста и функцијата само на Националното собрание на млади, додека институтот на Локално собрание на млади ќе биде детално разгледан во делот од овој извештај посветен на локалните младински совети.

Националното собрание на млади (во натамошниот текст: НСМ) е тело на формите на младинско организирање запишани во Регистарот, кое ги има следниве надлежности:

- врши избор на младински претставници во националното советодавно тело,
- креира приоритети и политики за застапување на младинските претставници, и
- ја координира и следи работата на младинските претставници.

38 <https://ams.gov.mk/mk/page/register-of-youth-organizations>

39 Член 10, 11 и 12 од ЗМУМП

40 Член 17 од ЗМУМП

НСМ е всушност главен претставник на младинското организирање на национално ниво и се воспоставува од страна на иницијативен одбор составен од најмалку 2/3 од формите на младинско организирање заведени во Регистарот. НСМ, еднаш воспоставено, се свикува најмалку еднаш годишно по барање на 1/3 од формите на младинско организирање заведени во Регистарот или 2/3 од младинските претставници.

Доказите упатуваат на тоа дека Националното собрание за млади досега не е свикано, а поради тоа сè уште не е воспоставено национално советодавно тело (повеќе детали можете да најдете во следната глава на Извештајот).

6.1. | Младинско учество на национално и локално ниво

ЗМУМП утврдува две форми на младинско учество во креирање на младинските политики, и тоа: 1. Национално советодавно тело за младински политики (во натамошниот текст: советодавно тело)⁴¹ што претставува форма на младинско учество на национално ниво, и 2. Локалните младински совети (во натамошниот текст: ЛМС)⁴² што претставуваат форма на младинско учество на локално ниво, односно на ниво на единиците за локална самоуправа.

Советодавното тело е тело за соработка помеѓу младински претставници и претставници на органите на државната управа кое има советодавна и надзорна улога при спроведувањето на младинските политики и активностите за млади. Ова тело се формира со одлука на Владата на РСМ и е составено од претставници именувани од органите на државната управа, но не повеќе од осум члена, и девет младински претставници избрани од НСМ. Претседателот на националното советодавно тело секогаш доаѓа од редовите на младинските претставници кои членуваат во него. Членовите на советодавното тело имаат мандат од две години со право на уште еден избор.

Член 15 на ЗМУМП дава неисцрпна листа на надлежностите на советодавното тело, која вклучува: давање мислење и препораки за спроведување на прописи и политики, давање мислење за Националната стратегија и акцискиот план, давање мислење за буџетските средства наменети за млади и предлози, мислења и препораки за финансирање на активности поврзани со млади и друго.

Во 2021 година, Владата донесе одлука⁴³ за формирање на советодавното тело со која се уредува дека во ова тело учествуваат осум претставници од државните ор-

41 Член 14 и 15 од ЗМУМП

42 Член 16 и 18 од ЗМУМП

43 <https://vlada.mk/node/25846>

гани и тоа, по еден претставник на секој од следниве органи: Агенцијата за млади и спорт, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за образование и наука, Министерство за правда, Министерство за култура, Министерство за финансии, Министерство за здравство и Министерство за локална самоуправа. Меѓутоа и како што веќе беше спомнато, поради тоа што НСМ сè уште не е формирано, не е направен избор на младински претставници во советодавното тело, а со тоа и ова тело сè уште не почнато со работа.

Сите единици на локалната самоуправа во рок од 1 година од стапување во сила на ЗМУМП се обврзани да формираат локални младински совети (ЛМС). ЛМС се практично тела на локалната самоуправа сочинети од млади претставници на различните форми на организирање во Општината, кои имаат советодавна и застапувачка улога за прашањата од младински интерес во локалната самоуправа. ЛМС се формираат како дел од општините, за што самата општина треба да направи промени во статутот врз основа на одлука за формирање ЛМС. Овие тела имаат свој/а претседател/ка и заменик-претседател/ка избран/а од членовите на ЛМС, кои ги претставуваат пред Советот во Општината и се задолжени за одржување на комуникацијата со службеникот/чката за млади на локалната самоуправа. Членовите на ЛМС имаат мандат од две години (и право на еден реизбор), се избираат од страна на локалното собрание на млади на начин утврден во член 18 од ЗМУМП, нивниот вкупен број е различен во секоја општина, но мора да е непарен, не може да е помалку од 5 лица и не може да надминува повеќе од $1/3$ од членовите на Советот на односната единица на локална самоуправа.

ЛМС треба да ѝ помогнат на општината да ги планира своите политики имајќи ги предвид интересите и потребите на младите луѓе, а со тоа и да ги подобри нивните можности и иднина во сопствената општина. Членовите на ЛМС имаат право да предлагаат точки на дневен ред на Советот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје кои ги засегаат младите, да иницираат прашања за млади од делокругот на работата на општините, да иницираат, учествуваат и даваат повратни информации за процесот на локална стратегија за млади и др.

Основната цел на работата на ЛМС е да воспостави добра комуникација и соработка меѓу ЛМС и Општината, Советот на Општината и младите со цел промовирање на интересите на младите во донесувањето одлуки на локално ниво. За да се постигне тоа, ЛМС има двојна функција – една кон општината и друга кон младите од локалната заедница. Улогите кои ЛМС се очекува да ги преземе за успешно остварување на тие две функции, се дадени во приказот подолу.⁴⁴

44 Извор: Прирачник ЛМС, достапен на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/491135.pdf>

6.1.1. Улогата на Локалниот младински совет за Општината

- Да биде застапничко и советодавно тело за младински прашања и политики во Општината и да ги претставува интересите на сите млади од заедницата;
- Да предлага точки на дневен ред на Советот на Општината, кои ги засегаат младите за прашања поврзани со младите, според идентификуваните потреби и да предлага соодветни решенија;
- Да учествува или да биде консултиран во креирањето локални политики кои се значајни за младите од локалната заедница;
- Да го следи спроведувањето на локалните политики кои ги засегаат младите, да поднесува извештаи и предлози за подобрување на истите;
- Да ги извршува редовно и одговорно административните обврски кон Општината и да добие обука за истите како да ги извршува.

6.1.2. Улогата на Локалниот младински совет за младите од локалната заедница

- Да ги консултира младите за младински прашања и приоритети, слушање на гласот на младите.
- Во етнички мешани средини (и не само во нив) да се делува со интеркултурна сензитивност и да се имаат предвид потребите на сите млади, особено на младите кои се маргинализирани, кои доаѓаат од помали етнички заедници и др;
- Да ги информира младите за донесените измени и одлуки од страна на Советот на Општината за прашања поврзани со младите;
- Да го поттикне и промовира активното граѓанско учество на младите;
- Да ги вклучува младите во донесувањето одлуки за младински прашања;
- Да промовира меѓусебна почит и разбирање за младите, промоција на инклузија и диверзитет.

За остварување на овие улоги препорачано е ЛМС редовно да организира консултации со младите од општината за прашања од нивен интерес, како и состаноци за информирање на младите за релевантните текови поврзани со тековното функционирање на општината со цел доближување на работата на општината до младите кои живеат таму. Иста така препорачано е и членовите на ЛМС да присуствуваат и активно да учествуваат во седниците на Советот на општината, со цел да го застапуваат гласот на младите при креирање политики и донесување одлуки на

општинско ниво. Дополнително, ЛМС за некои конкретни прашања во нивна надлежност, може и да поднесе соодветни предлози или иницијативи до градоначалникот/чката и/или претседателот/ката на Советот.

Според мониторингот за имплементацијата на ЗМУМП (2023) спроведен од страна на Националниот младински совет на Македонија, само 19 општини (23 % од вкупниот број македонски општини) имаат формирано ЛМС во согласност со ЗМУМП, со тоа што 10 општини го направиле тоа во 2021 година, а останатите 9 во 2022 година⁴⁵.

Дополнително, Мониторинг извештајот додава дека во 15 општини во моментот на известување бил во тек процес за формирање на ЛМС. Дополнително, овој извештај нотира дека дури 41 општина известиле дека немаат започнато никаков процес, додека шест воопшто не дале одговор. Законскиот рок за формирање на ЛМС во сите 81 општини е една година од неговото влегување во сила, што значи дека рокот е истечен од јануари 2021 година.

Притоа треба да напоменеме дека ЗМУМП не е почеток на сите ЛМС како институција. Имено, ЛМС беа формирани во одредени општини уште од 2008 година, меѓутоа со поинаков состав и со следење на поинаква процедура од онаа сега пропишана во ЗМУМП. Оттука, законот во своите завршни и преодни одредби предвидува дека ЛМС кои веќе постојат пред донесување на овој закон треба да се трансформираат во согласност со одредбите на овој закон во рок од една година од влегување во сила на законот, што значи ова требаше да биде завршено заклучно со јануари 2021 година.

Според ЗМУМП, членовите на ЛМС ги избира локалното собрание на млади по пат на непосредни избори со тајно гласање, а се верификуваат од страна на Советот на конкретната општина.

Во Локалното собрание на млади можат да членуваат младински организации, организации за млади, политички подмлади, ученички и студентски организации и други облици на младинско здружување кои не мора да бидат регистрирани во конкретната општина, меѓутоа мора да имаат активности на територијата на таа општина. Локалното собрание за млади се конституира со свикнување на иницијативен одбор составен од горенаведените организации кој се формира исклучиво за таа цел. Клучна карактеристика на Локалното собрание е тоа што им дозволува на младите сами да си ги избираат своите претставници.

45 Извор: Мониторинг извештај за имплементација на ЗМУМП 2023 (во натамошниот текст: Мониторинг извештај) достапен на: https://nms.org.mk/wp-content/uploads/2023/07/Monitoring_Izvestaj_Broshura_2023_MKD.pdf

Постапката за формирање на ЛМС е детално разработена во Прирачникот за локални младински совети издаден во соработка помеѓу АМС и канцеларијата на Мисијата на ОБСЕ во Скопје⁴⁶. Овој прирачник е наменет за младите членови во ЛМС и вработените во општините и служи како водич за формирање и функционирање на ЛМС. Дополнително, овој прирачник, меѓу другото, дава насоки и за начинот на трансформација на ЛМС кои веќе постоеле во некои општини, во согласност со одредбите ЗМУМП⁴⁷.

Подолу се дадени чекорите (вкупно 7) за формирање на ЛМС, според Прирачникот. (Извор – Прирачник за ЛМС)

Чекор 1. Статутарна одлука на Совет на Општина за измена и/или дополнување на Статутот на Општината – Формирање посебно тело во Општината: Локален младински совет.

Чекор 2. Општината распишува **Повик за формирање Иницијативен одбор (ИО).**

Чекор 3. Повик за членство во конститутивното Локално собрание на млади – Иницијативниот одбор преку Општината објавува Јавен повик за членство во Локалното собрание на млади.

Чекор 4. Конститутивна седница на Локалното собрание на млади.

Чекор 5. Повик за избор на членови на Локален младински совет.

Чекор 6. Избраните членови на Локалниот младински совет **се верификуваат од страна на Советот на Општината** по добиена одлука за избор на членови од страна на Собранието на млади на Општината.

Чекор 7. По верификацијата, на првиот состанок на Локалниот младински совет **се избира претседател/ка и заменик-претседател/ка на Советот** и заедно со членовите се носи Деловник за работа.

Забелешка: Ова се чекорите во случај кога за прв пат се формира ЛМС. Во подоцнежна фаза, со истекување на мандатот/тите на ЛМС и потребата за нов состав не се формира ИО, туку Локалното собрание на млади директно објавува повик за членови.

⁴⁶ Прирачникот е достапен на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/491135.pdf>

⁴⁷ Правната основа за оваа трансформација е дадена во член 26, алинеја 6 од ЗМУМП кој предвидува дека: „Во рок од една година од влегувањето во сила на овој закон, се формираат локални младински совети согласно со одредбите од овој закон, а постојечките локални младински совети на кои мандатот не им е истечен, се трансформираат согласно со одредбите од овој закон“.

Дополнително, Прирачникот за ЛМС дава насоки за соодветна трансформација на постоечките ЛМС во општините кои формирале ЛМС пред да се донесе ЗМУМП. Овие општини имаат обврска постоечкиот ЛМС да го трансформираат според одредбите на ЗМУМП водејќи се од чекорите предвидени во Прирачникот за ЛМС.

Имено, во случај на веќе постоечки ЛМС во општината, можни се две сценарија, или поконкретно:

- (1) Општината веќе имала воспоставено Локален младински совет во минатото и го регулирала во своите акти, но Советот повеќе не е активен; и
- (2) Општината во моментот има Локален младински совет кој е активен.

Во двата случаи при трансформацијата, Прирачникот препорачува редоследот на делување да биде следен:

1. Да се идентификуваат документите кои го уредуваат ЛМС и потребите за трансформација;
2. Да се разгледа каков модел предвидува ЗМУМП и доколку е потребно, да се одлучи кои ќе бидат другите специфики ако ЗМУМП ги дозволува;
3. Да се направи промената со еден пакет измени кои ќе бидат доставени и усвоени од надлежните органи.

Притоа во овој процес треба да се консултираат (и вклучат, доколку се активни) досегашните членови на Локалниот младински совет.

6.2. | Политики за млади

ЗМУМП предвидува две нивоа на утврдување стратешки приоритети и програми за младите, и тоа: национално и локално ниво. На национално ниво, Националната стратегија за млади е единствен стратешки документ кој се носи во државата, со цел утврдување на среднорочните цели и приоритети за развој на младинските политики и унапредување на интересите на младите во РСМ. Дополнително, Законот предвидува дека стратегијата ги утврдува и организациските, финансиските и административните мерки за нејзиното спроведување⁴⁸.

На локално ниво, законот предвидува обврска секоја единица на локалната самоуправа да донесе Локална стратегија за млади како стратешки документ со кој во

48 Член 19 од ЗМУМП

согласност со Националната стратегија за млади, се утврдуваат среднорочните цели и приоритети за развој на младинските политики и унапредување на интересите на младите на локално ниво и се утврдуваат *орѓанизациски, финансиски и административни мерки* за нивно остварување⁴⁹.

И националната и локалните стратегии за млади содржат Акциски план за реализација кој ги дефинира носителите на активности, динамиката на спроведување и дава проекции на буџетски средства, а поставува и услови и индикатори за евалуација за спроведувањето на националната, односно локалната стратегија за млади.

Националната стратегија за млади се носи за период од пет години и ја изработува АМС, а по претходно добиено мислење од советодавното тело за млади и ја доставува до Владата на РСМ на усвојување.

ЗМУМП предвидува дека Националната стратегија треба да се донесе во рок од 18 месеци од стапување во сила на Законот, што значи заклучно со 14.7.2021 година. Тој рок, како и повеќето други рокови предвидени во законот, беше пробиеан па Националната стратегија за млади 2023 – 2027 година⁵⁰ заедно со Акцискиот план (2023 – 2025)⁵¹ беше донесена на 26.9.2023 година. Интересен податок е што во моментот на нејзино донесување сè уште важеше претходната Стратегија за млади (2016 – 2025)⁵² донесена четири години пред усвојувањето на ЗМУМП, што предизвика симултано коегзистирање на двете национални стратегии за млади, бидејќи важноста на старата национална стратегија не беше никако формално отповикана.

Националната стратегија за млади 2023 – 2027 година (во натамошниот текст: национална стратегија) отелотворува мултисекторски пристап кој се стреми да ја унапреди положбата на младите во општеството поставувајќи основни принципи на делување и цели и мерки кои нудат реформска рамка пред сè за институциите, но и останатите чинители при овозможување на младите да ги остварат своите права, потреби и интереси. Овој мултисекторски процес беше координиран од страна на АМС која беше главен носител на процесот на изработка на Националната стратегија и чија основна цел беше да ги координира инпутите на другите релевантни национални институции⁵³ во креирање на стратешките цели и мерки.

Процесот на дефинирање на Националната стратегија беше инклузивен, партиципативен и поддржан од меѓународни партнери, и тоа канцеларијата на Програмата

49 Член 20 од ЗМУМП

50 Усвоена на 2.2.2016 година и достапна на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/10/nsm-23-27-finalen-tekst-usvoen-od-vlada.docx>

51 Достапен на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/10/akciski-plan-2023-2025.pdf>

52 Достапна на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2022/04/nacionalna-strategija-za-mladi.pdf>

53 Од секторите: Здравство; Образование; Труд; Социјала; Земјоделството; Безбедност; Животна средина, Култура, Економија.

за развој на Обединети нации – УНДП, Мисијата на ОБСЕ во Скопје и Фондот за население на Обединети нации – УНФПА. Изработката на документот се одвиваше во рамки на осум тематски работни групи и дополнителни консултации со млади, чадор организации, средношколци и средношколски организации, студенти и студентски организации, службеници за млади и други претставници на институциите, како и подмладоци на политички партии.

Националната стратегија се стреми да придонесе кон намалување на сиромаштијата кај младите, сите форми на дискриминација и промовирање на социјалната вклученост на младите. Сите предвидени цели и мерки имаат за цел да обезбедат соодветна поддршка за сите ранливи групи на млади и подобро препознавање на нивните специфични потреби. Текстот на националната стратегија се обиде да одговори на актуелните предизвици во различни области од животот со кои се соочуваат младите во РСМ.

Имено, младите се соочуваат со нееднаков пристап до образование и недоволен степен на квалитет на понудените образовни програми. Во РСМ стапките на учество (посета и завршување) на ранливите категории на млади лица во образованието, не се на завидно ниво. Ова се однесува пред сè на лица со попреченост, Роми и млади од сиромашни семејства. Дополнително, резултатите од ПИСА тестовите, и останатите меѓународни системи на оценка на образованието во кои е вклучена РСМ, со години наназад покажуваат ниски резултати на нашите ученици. Недоволниот квалитет на образование и фактот дека образовните програми се недоволно усогласени со актуелните потреби на пазарот на труд, придонесуваат до висока невработеност кај младите, а со тоа и до висок степен на миграциски движења и одлив на висококвалификувана работна сила. Одливот на мозоци пак, повлекува големи загуби за човечкиот капитал на РСМ. Постои голема недоверба кај младите во сервисите на јавниот сектор, а со тоа и намален интерес да учествуваат во процесите на креирање политики и носење општествено значајни одлуки. Оваа таканаречена апатија и незаинтересираност на младите се должи и на фактот што до нив доаѓаат многу малку информации за можностите на нивно активирање во младинските прашања, а и оние информации што циркулираат, се пренесуваат на несоодветен начин. На пример, не постојат посериозни кампањи на социјалните мрежи за можностите што се отвораат за младите со ЗМУМП.

Националната стратегија се обидува да одговори на сите горенаведени предизвици, па оттука ги групира своите приоритети во осум стратешки области кои е замислено да се остварат преку повеќе стратешки цели, или поконкретно: 1. Младинско учество; 2. Младинско информирање; 3. Младинска работа; 4. Образование; 5. Култура; 6. Здравје; 7. Претприемништво и поддршка пред вработување; и 8. Безбедност. Од сите овие стратешки приоритети, новина е само тематската це-

лина фокусирана на безбедноста на младите, единствено овој приоритет не беше застапен во претходната Национална стратегија за млади (2016 – 2025 година). Духот на Националната стратегија е во согласност со стандардите на ЕУ, односно со принципите и приоритетите на Стратегијата за млади на ЕУ⁵⁴.

Националниот акциски план пак, објаснува како ќе се спроведе националната стратегија, односно како ќе се оствари секоја од овие стратешки цели. За таа цел националниот акциски план дефинира активности кои треба да се спроведат (што), одговорни институции (кој), рок (кога) и соодветен буџет и индикатори на следење (како). Важечкиот акциски план служи за спроведување на активностите кои се ќе се спроведат во периодот 2023 – 2025 година, а ќе се финансираат од Буџетот на РСМ или меѓународни донатори. За спроведување на актуелната Национална стратегија ќе се донесе и втор акциски план кој ќе важи за периодот 2025 – 2027 година. АМС го изработува Националниот акциски план, со претходно прибавено мислење од Националното советодавно тело за млади (по неговото воспоставување). Усвојувањето на акциските планови е во надлежност на Владата на РСМ.

Локалната стратегија за млади ја донесува Советот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје за период од пет години, вклучувајќи и акциски план за период од една до три години. Советот е должен да го вклучи Локалниот младински совет (ЛМС) во процесот на подготовка на Локалната стратегија за млади. За изработка на самиот документ на стратегијата, општината може да ангажира и надворешни експерти и соработници. Во нејзиното осмислување значајно место треба да имаат средношколци и студенти, граѓански организации, млади од политички подмладоци, млади новинари, маргинализирани групи, активисти на здруженија од областа на културата и спортот и др. Дополнително, треба да се води сметка да се вклучат и да се претстават и потребите на младите лица кои доаѓаат од различни етнички заедници, рурални средини, млади лица со попреченост, млади кои доаѓаат од семејства со помали економски можности и други групи. Важно е дефинираните приоритети, цели и мерки да бидат во согласност со Националната стратегија за млади со цел да се обезбеди координиран пристап и доследност.

Мониторинг извештајот на НСМ од 2023 година, утврдува дека вкупно 7 општини (само 8 % од вкупниот број општини) во земјата имале усвоено локална стратегија за млади, а во 11 бил започнат процесот за носење на ваква стратегија, односно биле спроведени консултации со младите. Општините кои одговориле дека имаат донесено Стратегија се Крива Паланка, Штип, Кочани, Крушево, Теарце, Кичево и Охрид. Само 4 општини одговориле дека имаат Акциски план.

54 https://youth.europa.eu/strategy_en

До моментот на финализирање на овој евалуациски извештај (јули 2024 година), локални стратегии се усвоени во уште најмалку 4 општини – и тоа Битола, Гостивар, Кисела Вода и Карпош⁵⁵. Притоа треба да се има на ум дека постојат и општини каде што вакви стратегии биле донесени уште пред ЗМУМП, некои од овие стратегии се сè уште во важност, а некои веќе истечени.

Сите државни институции кои се предвидени како носители на активности при спроведување на националната стратегија, се одговорни за имплементирање на соодветните стратешките цели и следење и известувања за таа имплементација. Националната стратегија предвидува дека Владата на РСМ подготвува годишен извештај за спроведување на Националната стратегија и акцискиот план кој се разгледува од страна на Собранието на РСМ најдоцна до 30 јуни во тековната година за претходната година. Дополнително, АМС, како централно координативно тело за имплементација на Стратегијата, во рамки на Истражувачкиот центар за млади предвиден во ЗМУМП, треба да го следи процесот на исполнување на акциските планови. Во процесот на координација, АМС треба да се потпре на службениците за млади, младинските центри и канцелариите за млади кои ќе бидат во непосредна и директна врска со АМС. На крај, националната стратегија додава дека сите извештаи за спроведување на националната стратегија ќе бидат објавени на интернет.

6.3. | Сервиси за млади

ЗМУМП предвидува четири облици на сервиси за млади, и тоа Канцеларија за млади⁵⁶, Младински центри⁵⁷, Службеник за млади⁵⁸ и Истражувачки центар⁵⁹. Додека првите два облика се предвидени само на ниво на единици на локална самоуправа, истражувачки центар е предвиден само на централно ниво, а службеник за млади треба да се назначи и во органите на државна управа и во општините.

Канцеларија за млади претставува примарна точка за пристап на младите на локално ниво и место од каде се координира работата за млади на локално ниво. Канцеларии за млади треба да формираат општините, општините во градот Скопје и градот Скопје. Ова е физичка канцеларија која општината треба да ја обезбеди и која треба да задоволува доволно просторни и технички услови за да претставува примарна точка за пристап на младите кон самата општина. Исто така, од оваа канцеларија службеникот/чката за млади треба да ја координира работата за млади. Дополни-

55 Со поддршка на проектот „Младинско учество за силен и одржлив развој на заедницата“

56 Член 21 од ЗМУМП

57 Член 22 од ЗМУМП

58 Член 23 од ЗМУМП

59 Член 24 од ЗМУМП

телно, ова треба да биде простор во кој ЛМС ќе може да се состанува и да работи. Канцеларијата за млади не е исто со младински центар. Минимални услови кои Општината треба да ги обезбеди за оваа канцеларија се: канцеларија во која ќе може да се работи и да се одржуваат помали средби, биро/а за работа, столови, компјутер, печатач и пристап до интернет-врска, како и основни канцелариски материјали.

Според ЗМУМП, канцелариите за млади требало да бидат формирани во рок од една година од денот на влегување во сила на законот, односно до јануари 2021 година. Меѓутоа во рамки на рокот, само една општина го направила тоа.

Според последниот мониторинг извештај на НМСМ, само 6 општини се изјасниле дека имаат формирано ваква канцеларија. Притоа, јасно е дека не постои изедначен став помеѓу општините околу тоа што значи да се формира канцеларија за млади. Имено, некои општини за формирање го сметаат фактот дека со одлуката за именување на службеник за млади е утврдено дека тој раководи со канцеларијата за млади, други сметаат дека канцеларија за млади е канцеларијата во која веќе работи службеникот за млади, односно канцеларијата која ја дале на користење на ЛМС. Оттука, мониторинг извештајот на НМСМ оценува дека канцеларија на млади во вистинска смисла на зборот и во духот на ЗМУМП има само во 1 општина во државата – во Куманово.

Младинскиите центри се места каде се подготвуваат и спроведуваат програми кои ја подобруваат благосостојбата на младите, развојот на личниот, социјален и професионален живот на младите и други аспекти од животот на младите, а се основаат во соработка помеѓу општините и формите на младинско организирање. Во овие центри за работа со млади, одговорни се младински работници. ЗМУМП предвидува обврска за секоја општина да овозможи функционирање на најмалку еден младински центар на територијата на општината во рок од 5 години од влегувањето во сила на законот.

Со цел стандардизација на пристапот и квалитетот на работа во младинските центри основани во согласност со ЗМУМП, во соработка помеѓу АМС, Сојузот за младинска работа (СМР) и другите релевантни чинители беа подготвени Стандарди за квалитет на младинските центри, кои АМС ги усвои како Правилник⁶⁰. Врз основа на овој Правилник, со поддршка од АМС, СМР разви процес и методологија за оценување и подобрување на квалитетот на младинските центри. Методологијата беше пилотирана во шест младински центри во почетокот на 2024-та година. Оценувањето беше спроведено од страна на Базата на оценувачи⁶¹ на стандарди за квалитет на младинските центри на АМС.

60 Достапен на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2021/12/pravilnik-za-standardi-za-mladinski-centri-so-propratni-dokumento-compressed-1-compressed.pdf>

61 <https://ams.gov.mk/article/izvestuvane-za-chlenovi-na-baza-na-ocenuvachi-na-standardi-za-kvalitet-na-mladinskite-centri>

Според последниот мониторинг извештај на НМСМ, младински центри раководени од форми на младинско организирање се формирани во вкупно **7 општини**, и тоа во Центар, Куманово, Пробиштип, Штип, Велес, Кавадарци и Охрид. Дополнително, мониторингот покажал дека досега само три младински центри имаат своја програма за работа, а кај два центри, изработката на програмите е во тек. На крај, утврдено е и дека во некои општини има младински центри кои функционираат исклучиво со донаторска поддршка, без притоа да добиваат буџет од општината.

Службеник за млади е лице одговорно за работењето на Канцеларијата за млади, како и за координирање, спроведување и следење на прашања од интерес на младите во делокругот на надлежностите на институцијата. Органите на државната управа, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје се должни да одредат службеник за млади. Прирачникот за службеници за млади⁶² е подготвен во соработка помеѓу АМС, ОБСЕ и проектот „Младинско учество за силен и одржлив развој на заедницата“, поддржан од ЕУ. Овој прирачник е наменет за службениците за млади во рамки на органите на државната управа и единиците за локална самоуправа, и меѓу другото претставува ресурс во работата со и за младите, младинските граѓански организации и другите чинители во делот на младинските политики.

Функцијата на службеникот/чката за млади е да биде одговорен/на за работата на Локалниот младински совет, за Канцеларијата за млади, како и за координирање и следење на прашањата за младите во делокругот на работа на институцијата. Ова е нова позиција која за прв пат се воведува со ЗМУМП. Службеникот/чката за млади е задолжен да ја поттикнува и поддржува работата на Советот, да обезбедува помош при закажување и организирање состаноци, средби со институции, да дава помош при реализирањето активности предвидени со годишната програма на ЛМС, како и логистичка поддршка при подготовка на седници на Советот.

Целта на воведување на оваа позиција е да се овозможи поедноставна, побрза и директна комуникација меѓу младите и назначената институција. Податоците за службеникот за млади, во секоја институција треба да се јавни и објавени на веб-страницата на институцијата за да може секој заинтересиран млад човек да дојде до оваа информација. Податоци за сите службеници за млади се достапни и редовно се ажурираат на веб-страницата на АМС⁶³.

Службениците за млади се лица вработени во секоја институција во согласност со Законот за административни службеници, кои во своето вршење јавна служба ќе ја извршуваат и функцијата службеник за млади.

62 Достапен на: https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/11/priracnik-za-sluzbenici-za-mladi_mk_web.pdf

63 <https://ams.gov.mk/mk/page/youth-officers>

Според одлуката на Владата на РСМ⁶⁴, службеникот за млади ги извршува следниве работни задачи и обврски:

1. развивање, планирање и следење на активностите поврзани со младите и младинските политики;
2. поддршка на работата на органот на државната управа, спроведување на неговата програма, известување и транспарентност;
3. одржување комуникација и редовна соработка со младинските форми на здружување и со младите;
4. следење на потребите на младите и спроведување истражувања за потребите на органот на државната управа, општината; консултации со младите и следење и информирање за анализите и истражувањата за трендовите кај младите;
5. обезбедување информации и информирање на младите;
6. водење база на податоци за разни младински активности, активни форми на младинско здружување и неформални младински групи за потребите на Истражувачкиот центар на Агенцијата за млади и спорт;
7. редовна комуникација со Агенцијата за млади и спорт;
8. да биде контакт за сите младински прашања на органот на државната управа кон младите и јавноста.

Службениците за млади имаат обврска да изработат годишни извештаи за својата работа кои се објавуваат. Годишните извештаи од сите Службеници на млади во РСМ се објавуваат групно на веб-сајтот на АМС⁶⁵. АМС исто така објавува и табела за службеници за млади⁶⁶ каде што се дадени имињата и контакт-деталите на сите службеници на млади, именувани и на централно и на локално ниво. Според евиденцијата на АМС, до моментот на поднесување на овој извештај (јули 2024 година), службеник за млади назначиле 55 органи на државна управа и останати институции, и 64 општини. Оваа е една од обврските кои произлегуваат од ЗМУМП, со највисока стапка на имплементација.

ЗМУМП предвидува дека **истражувачки центар** треба да биде воспоставен од страна на АМС со цел обработување на различни теми поврзани со младите. До моментот на поднесување на овој извештај (јули 2024 година), ваков центар не е воспоставен. До неодамна, во постапка беше формирање на Истражувачки цен-

64 Записник од педесет и седма седница на Владата на Република Северна Македонија, одржана на 23 март 2021 година

65 <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/08/izveshtai-od-sluzhbeniczi-za-mladi-2022.pdf>

66 <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2024/01/tabela-sluzhenici-za-mladi-09.07.2022.xlsx>

тар како одделение во рамки на секторот млади од АМС. Ова одделение би било задолжено за прибирање податоци потребни за креирањето младински политики, подготовки на анализи и истражувања за одредена област и сл. Со оглед на тековните околности поврзани со укинување на АМС, и реалокацијата на надлежноста за млади на новото Министерство за социјална политика, демографија и млади, се очекува и реалокација на оваа организациска единица во новото министерство. Во која и форма да биде формиран истражниот центар, постои голема веројатност дека по неговото воспоставување, ќе се наметне предизвикот со недостаток на соодветен истражувачки кадар со соодветно искуство и компетенции.

6.4. | Финансирање

ЗМУМП предвидува дека за негово спроведување годишно треба да се издвојуваат средства во висина од **најмалку 0,3 % од Буџетот на РСМ**. Додека од буџетите на единиците на локална самоуправа, за млади треба се издвојуваат средства во висина од **најмалку 0,1 %** на годишно ниво⁶⁷. Што значи дека на централно ниво, минимумот е 0,3 % од буџетот „за спроведување на законот“, а на локално 0,1 % „за млади“. Од овие формулации произлегува заклучокот дека средствата кои се издвојуваат од Буџетот на РСМ, треба да се искористат за финансирање на конкретните мерки и активности предвидени во ЗМУМП и поврзаните подзаконски акти. Од друга страна на локално ниво, законодавецот одбрал поширок пристап при дефинирање на намената на издвоените средства, и со тоа на единиците на локална самоуправа им дал поголема слобода при одлучување кои активности, мерки или проекти ќе бидат финансирани на тој начин. Постои генерална согласност меѓу чинителите дека е можна различна интерпретација на овие одредби што доведува до различно разбирање за степенот на нивна имплементација. Дополнително, па дури и доколку примениме поширок пристап при толкувањето на тоа што е наменски потрошено, податоците упатуваат на тоа дека на годишно ниво се троши многу помалку од предвиденото, и на централно и на локално ниво.

Кога сме кај финансирање на младински политики на централно ниво, несомнено е дека голем дел од тие средства во минатото одеа за функционирањето на АМС. Ова во наредниот период секако ќе се пренасочи кон релевантните сектори на новоформираното Министерство за социјална политика, демографија и млади.

Агенцијата за млади и спорт беше формирана во 2000-та година и според објавениот органиграм⁶⁸ беше составена од 5 сектори и 2 самостојни одделенија. Дополнително, самиот ЗМУМП предвидува директни обврски на АМС (во иднина новото

67 Член 25, став 1 и 2, од ЗМУМП

68 <https://ams.gov.mk/about-us>

министерство) во спроведување на законот, и тоа: водење на регистар на форми на младинско организирање (член 13); изработка и имплементација на национална стратегија за млади (член 19); примање и објавување на годишните извештаи на службениците за млади (член 23) и воспоставување на истражувачки центар за различни теми поврзани со младите (член 24). Податоците укажуваат дека најголем дел на расходите на АМС отпаѓаа на расходите за спорт (80 % од вкупните расходи). Расходите за сектор млади беа значително пониски и се движеа во распон од 3,9 % до 5,2 % од вкупните расходи на АМС во периодот од 2020 до 2022 година. Доколку се споредат со расходите на буџетот на РСМ за истиот период, тогаш може да се заклучи дека вкупните расходи на програмата млади на АМС изнесувале 0,008 % од вкупните расходи на Буџетот на РСМ, што е далеку под законски предвидениот минимум⁶⁹.

Предизвикот во толкување на тоа колку точно е издвоено за млади на национално ниво, произлегува од фактот што Буџетот на РСМ нема посебна ставка која се однесува на спроведување на младински политики. Дополнително, политиката за млади се реализира преку мултисекторски пристап, па оттука АМС не е единствена институција која одвојува средства за младите. Министерството за труд и социјална политика исто така спроведува програми чија целна група се младите, како, на пример: Акцискиот план за вработување млади лица 2016 – 2020 година⁷⁰; Оперативниот план за активни мерки на пазарот на труд (дел од овие мерки неминовно се однесуваат на млади лица до 29 години); спроведување на младинскиот додаток и младинската гаранција и друго. Дополнително, релевантни за издвојување се тука на пример и Министерството за здравство со својата Национална стратегија за ментално здравје на млади 2024 – 2026 година и Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство со своите мерки за поддршка на младите фармери. На крај, не можеме да не го споменеме и Министерството за образование и наука чија основна целна група се несомнено младите лица вклучени во образовниот процес.

Истиот предизвик е присутен и при утврдување на тоа колку точно средства „за млади“ издвојуваат единиците на локална самоуправа на годишно ниво, бидејќи не е јасно што точно влегува во овие активности. Имено, тука не е јасно дали се работи само за средствата што општините ги издвојуваат според ЗМУМП (за функционирање на ЛМС, младински центри, службеник за млади и канцеларија за млади) или и други дополнителни трошоци кои директно или индиректно ги засегаат младите на локално ниво.

69 Финансирање на младински политики: Анализа на издвоени средства за ЗМУМП во 2022 година, Фондацијата за демократија на Вестминстер WFD (https://www.wfd.org/sites/default/files/2024-05/Finansiranje%20na%20mladinski%20politiki%202022_WFD.pdf)

70 Кoj, за жал, не беше ажуриран за наредните 4 години (2020 – 2024)

За цел на својот последен мониторинг извештај, НМСМ ги праша општините колку средства испланирале за активности за млади и колку од нив биле наменети за спроведување на ЗМУМП, односно за функционирање на ЛМС, сервисите за млади и локалната стратегија за млади. Добиените податоци укажуваат дека само 8 општини во 2022 година и 13 општини во 2023 година, издвоиле средства за спроведување на ЗМУМП.

7 | Заклучоци и препораки

Има општа согласност дека донесувањето на ЗМУМП е позитивен исчекор за промовирање на интересот на младите во креирање политики и донесување одлуки. Законот за прв пат дефинираше битни прашања и воведе значајни механизми за претставување и вклучување на интересите на младите во политичките процеси на национално и локално ниво. Дополнително, чинителите се согласни дека процесот на донесување на законот беше инклузивен и партиципативен, бидејќи во донесувањето активно беа вклучени релевантните институции, граѓанските организации и партиските подмладоци. Меѓутоа, доказите и изјавите на чинителите цврсто упатуваат на заклучокот дека ЗМУМП не е целосно спроведен. Исто така, очигледно е дека голем дел од роковите утврдени во ЗМУМП се пробиени.

На што се должи спората имплементација на законот? Има повеќе причини за тоа. Прво, некои одредби се тешко спроведливи во пракса. Тоа е, на пример, случајот со воспоставување на локалните младински совети во помалите општини. Исто така, тука вреди да се спомене и дека од причини објаснети подолу во извештајот, сè уште не е формирано национално собрание на млади, а со тоа и национално советодавно тело за младински политики. Некои одредби пак, се нејасни или недоволно дефинирани. Тоа е, на пример, случај со одредбите за некои од сервисите за млади како и за финансирање на активностите значајни за младите. Дополнително, и според најновите структурни промени во Владата на РСМ, централниот координатор за спроведување на овој закон – Агенцијата за млади и спорт не постои повеќе и нејзините надлежности поврзани со младите преминуваат на новото Министерство за социјална политика, демографија и млади. На крај, како потенцијална причина за нецелосното спроведување на законот, посочена од одреден број чинители, е и непостоењето на механизам за ефикасна контрола над спроведувањето, или уште потесно, отсуството на казнени одредби во законот.

Оттука, **Препорака #1** на овој извештај е дека **ЗМУМП треба да биде соодветно изменет и дополнет**. Овој процес треба да ги следи претходните практики на транспарентност и партиципативност, имајќи ја предвид реалната изводливост на одредбите во согласност со капацитетите на институциите.

Предизвик претставува и фактот што многу се доцни со формирање на Националното собрание на млади. Постои генерална согласност помеѓу чинителите, дека ова меѓу другото се должи и на недостигот на мотивација кај формите на младинско организирање (ФМО) да го направат овој напор. Имено, додека партиципацијата во националните структури за претставување и учество, се на волонтерска база, законските одредби предвидуваат дека за да се свика Националното собрание, треба тоа да го побараат најмалку две третини од ФМО регистрирани во Регистарот на ФМО. Што практично значи дека во моментот нешто помалку од 80 организации⁷¹ треба да се сложат да го направат тоа, што во пракса не е лесно изводливо. Или како што изјави еден од чинителите, претставник на граѓанска организација: „Државата веднаш номинираше осум лица од институциите, тоа не беше проблем. Кај нас требаше да има собрание...“.

Околу регистарот на ФМО, постои општо убедување помеѓу чинителите – претставници на граѓанскиот сектор, дека процесот на регистрирање треба да се модернизира и олесни (да се дигитализира); и дека листата на организации во регистарот треба редовно да се ажурира од страна на АМС/надлежното министерство, односно да постои можност за бришење на организациите кои не се повеќе активни. Има генерално разбирање помеѓу чинителите, претставници на граѓанскиот сектор, дека АМС во моментот не ги брише доследно неактивните организации запишани во регистарот и со тоа – постигнувањето на минимум кворум (2/3 од сите регистрирани) за иницирање на националното собрание, станува уште понедостижно.

Препорака #2 – да се формира национално собрание за млади и последователно на тоа национално советодавно тело што е можно поскоро. Притоа, потребно е новото ресорно министерство на соодветен начин да ја потврди и обезбеди својата поддршка за формирање на НСМ и советодавното тело и нивното функционирање во духот на законот.

Поврзано со истата проблематика треба да се разгледа и следното: **#2.1 да се дигитализира уписот во регистарот на ФМО и #2.2 да се воведат систем на навремено и доследно ажурирање на листата на организации впишана во регистарот на ФМО.** На крај, би било добро да се разгледа можноста последните две препораки да се адресираат соодветно и во самите измени и дополнувања на ЗМУМП.

⁷¹ Регистарот заклучно со 13.5.2024 година брои вкупно 117 организации

Процесот на воспоставување на локални младински совети (ЛМС) е долг и комплексен. Ова претставува особено голем товар за помалите општини каде што бројот на младо население не е многу голем. Дополнително, ЗМУМП предвидува формирање на ЛМС, канцеларија за млади и младински центар, како и донесување на локална стратегија за млади во секоја единица на локална самоуправа на РСМ, што значи вкупно во 80 општини и во Градот Скопје. Ова повлекува ангажирање на многу ресурси на страна на општинската администрација и граѓанскиот сектор, ресурси кои во помалите места се дефицитарни. Оттука, постои генерална согласност помеѓу соговорниците дека тоа од една страна претставува голем товар, особено за помалите општини, меѓутоа од друга страна е позитивен развој во однос на претходните решенија бидејќи на тој начин се минимизира влијанието на политичките партии во формирањето и работата на ЛМС.

Така во поглед на комплексноста на процедурата и политизацијата на претходниот процес, чинителите, на пример, го изјавија следното: „И општините велат дека им е тешко да направат Иницијативен одбор, оти нема интерес, и после Собрание оти и за тоа нема интерес. Полесно е во Битола, но потешко во Зрновци итн., каде што нема младински организации.“; „И сега проблемот беше што општината сама си бираше ЛМС. Многу често беа политички, партиски итн. Сега со овој процес, ЛМС црпи легитимитет од Собранието. Но, колку е изводливо, тоа е друго.“; „далеку е од совршен Законот, но сепак обезбедува нешто. Пред да го имаме Законот, советот ги бираше членовите, и тоа беше партиски.“

Препорака #3 – да се разгледа можноста за **поедноставување на постапката за формирање на ЛМС, без притоа значително да се зголеми ризикот од политизација на процесот.**

Постои генерална согласност меѓу чинителите, а и доказите упатуваат на тоа, дека нивото на спроведување на Националната стратегија за млади не е многу високо. Тоа се должи пред сè на недостигот на координација и механизми за следење и контрола на спроведувањето. Имено, Стратегијата за млади е мултидисциплинарен документ и за нејзино спроведување, освен АМС/новото Министерство за социјална политика, демографија и млади, се задолжени многу различни министерства и агенции, како, на пример: Министерството за образование и наука; Бирото за развој на образованието; новото Министерство за економија и труд; Министерство за култура и туризам; Министерство за здравство и други. За да се спроведе еден ваков широк мултисекторски напор, секако треба добра координација, која, за жал, во минатото ја немаше. Кореспондентите се генерално согласни дека АМС ги нема потребните финансиски и човечки капацитети за да ја остварува оваа координација успешно, или како што еден наш соговорник изјави: „дел од институциите и не се ни свесни што од нив произлегува како обврска. Треба да бидат информирани“.

рани, нема формални координативни механизми.“ Исто така, доказите укажуваат дека има доста странски донатори кои го поддржуваат развојот на сектор млади во РСМ, а во пракса гледаме дека недостасува ефикасна координација на донатори. Податоците укажуваат и на тоа дека има случаи на младински центри кои се надвор од државниот систем и функционираат само со донаторски средства. Вакви ситуации е пожелно да се избегнат.

Оттука потребно е **Препорака #4 – воведување на ефикасен механизам на мониторинг и контрола на спроведувањето на централните политики за млади од страна на надлежното министерство** (во минатото АМС), и поврзано со тоа, потребно е и: **Препорака #4.1 – Зајакнување на човечките и финансиски ресурси на надлежното министерство.**

Многу мал број од општините имаат формирано канцеларии за млади и младински центри. Постои општа согласност помеѓу соговорниците дека ова е делумно поради недореченоста на законот, а делумно поради недостаток на човечки и финансиски ресурси тоа да се спроведе во некои општини. Исто така, често се споменува и недостатокот на простор и опрема за нормално функционирање на младинските центри.

Голем број чинители сметаат дека во законот не постои јасно разграничување на канцеларија за млади и младински центар, и оттука произлегува забуната во пракса, или како што еден соговорник изјави „Проблемот е што некои општини имаат една канцеларија и го викаат центар.“

Препорака #5 – разграничување/допрецизирање на сервисите: канцеларијата за млади и младинскиот центар. А со цел да се стимулираат општините да основаат младински центри, потребно е разгледување на можноста за **#5.1 обезбедување соодветна финансиска и материјална поддршка од страна на ресорното министерство за општините кои ќе одлучат да формираат младински центар**⁷².

Од сервисите за млади предвидени во ЗМУМП – Службеник за млади убедливо води според степенот на реализација. Бројот на именувани службеници и изјавите на чинителите силно упатуваат на ова, па така слушнавме коментари од типот: „службеник за млади е лесно оти само ќе го назначат, ама сега тие не знаат што да прават.“

Меѓутоа, а и како што видовме од самите изјави, не е доволно некој само да се назначи на таа функција, потребно е тоа лице да знае точно што и како се очекува од него/неа. Ова во пракса е тешко бидејќи ова се лица кои се веќе вработени во општините и имаат други редовни обврски, а ова им е само додадено. Оттаму,

⁷² Оваа поддршка може да се состои во финансиски средства и/или доделување опрема и простор, а може да се однесува на пример на првите 2–3 години од функционирање на центарот.

тие немаат време, а често ни волја да се интересираат за тоа што точно треба да преземаат за да успешно ја остваруваат улогата на службеник за млади. Ова би се надминало доколку тие лица се соодветно обучени и платени да го прават тоа, а идеално доколку се воведат посебна работна позиција „службеник за млади“ во систематизацијата на нивната институција, со што би се постигнал повисок степен на специјализација и концентрација при вршење на оваа улога. Во согласност на тоа одат изјавите на интервјуираните службеници за млади од типот: „да знаеме што сме, кои ни се работни задачи, што добиваме што губиме, оти излегува оти за една плата правиме две работи“.

Препорака #6 – сериозно да се размисли за **професионализација на функцијата службеник за млади со соодветно систематизирање на ново работно место.**

Истражувачки центар за различни теми поврзани со младите како сервис за млади што треба да се воспостави на централно ниво, сè уште не е формиран. Имаше размислувања тоа да биде посебно одделение во АМС, меѓутоа ништо практично не произлезе од тоа. Литературата и соговорниците се согласни дека истражниот центар е корисна алатка за поддршка на младински политики базирани на докази. Оттука, оваа единица треба што поскоро да се пушти во функција. Има аргументи за тоа дека тука може да се размислува и за некаква форма на партнерство помеѓу надлежното министерство и граѓанскиот или академскиот сектор. Особено интересна е опцијата за соработка со високообразовни институции кои располагаат со релевантни програми и академски кадар. По неговото формирање предизвик ќе претставува негово екипирање со соодветни професионални профили, имајќи ги предвид неконкурентните плати во државниот сектор.

Препорака #7 – да се формира Истражувачки центар за различни теми поврзани со младите што е можно поскоро. Тука би требало да се разгледа можноста ова да се направи во соработка со релевантни академски институции/универзитети. Дополнително и **Препорака #7.1** – да се направат напори **овој центар да се екипира со соодветно обучени и/или искусни професионални кадри.**

Одредбите за финансирање во ЗМУМП⁷³ се прилично сувопарни и оставаат простор за различно толкување. Не се доволно јасни одредбите кои се однесуваат на буџетот за ЗМУМП, и на национално („средства за спроведување на ЗМУМП“) и на локално ниво („средства за млади“), што доведува до неизедначено толкување и примена на овие одредби во пракса. На ниво на државен буџет, дополнителна тешкотија претставуваа тоа што: 1. Буџетот на РСМ нема посебна ставка која се однесува на спроведување на младински политики, а и тоа што 2. политиката за млади се реализира преку мултисекторски пристап, па оттука АМС/надлежното министер-

73 Член 25 од ЗМУМП

ство не е единствена институција која одвојува средства за младите, а нема услови и капацитет да спроведе меѓуинституциско вградување на буџет за млади (*youth budgeting*). Или како што изјавија некои од чинителите: „нема никаков систем на следење дали тие политики и средства се издвојуваат од други институции и нивни програми.“ или „Нема никако следење на youth mainstreaming. Пример, се издвојува за Театар за деца и младинци, но нема следење колку се издвоило.“

На локално ниво пак, освен тоа што терминот „за млади“ не е доволно јасен и општините не знаат за што точно да издвојуваат средства, доказите упатуваат на тоа дека постои и ниска свесност и спремност на општините да издвојуваат средства за прашањата поврзани со младински политики. Оттука еден од соговорниците изјави дека: „многу малку општини имаат направено посебен буџет за млади и во посебна програма за млади“. Секоја чест на исклучоците како Битола, каде очигледно му се пристапува сериозно на ова прашање и за тоа сведочат разговорите со нашите соговорници.

Повеќето чинители предложија дека оваа состојба на централно ниво може да се надмине со воведување посебна ставка за млади во националниот буџет или со зборовите на еден чинител „Ставката треба да постои во буџетскиот циркулар. За законот треба да има ставка“.

Препорака #8 – да се допрецизира член 25 од ЗМУМП, односно да се објасни што точно значат формулациите „средства за спроведување ЗМУМП“ и „средства за млади“ и како тие треба да се имплементираат⁷⁴. Исто така добро би било и да се размисли за **воведување на посебна шифра во буџетскиот циркулар на Министерството за финансии, за млади/младинска политика/ЗМУМП**.

Со оглед на фактот што податоците упатуваат на тоа дека некои обврски од законот не се ни започнати, а други се само делумно спроведени, се наметнува прашањето дали треба да се воведат некој корективен механизам кој би се вклучил при пробивање на законските рокови, односно неисполнување на должностите кои произлегуваат од ЗМУМП.

Мора да се нагласи дека нема генерална согласност помеѓу чинителите околу тоа дали треба да се воведат казнени одредби во ЗМУМП, односно санкции за неспроведување на делови од законот. Додека дел од чинители сметаат дека тоа не само што е пожелно, туку е и потребно: „гледаме дека закон што нема казнени одредби, не е спроведлив кај нас... и заради тоа нема ни локални канцеларии за млади, нема младински центри, нема ЛМС, нема буџет во општините.“ или „Не ставија казнени мерки. Ама не може сами да се казнат.“

⁷⁴ За таа цел може, на пример, да се донесе соодветен подзаконски акт кој ќе одговори на овие прашања.

Други соговорници се на мислење дека тоа нема да помогне. Па така имаме изјави од типот: „Против сум тоа да има санкции. Не се тоа методите.“ или „не сум сигурна дали казнени одредби ќе имаат ефект. Ако казната е помала од тоа што е трошокот на годишно ниво... не сум за казни. Повеќе сум за награди.

Препорака #9 – да се отпочне дискусија околу потребата за воведување на санкции во случај на неисполнување на обврските кои произлегуваат од ЗМУМП.

Постои генерална согласност дека младите не се доволно заинтересирани да се вклучат во формите на младинско организирање или во работата на локалните совети за млади. Оттука слушнавме изјави од типот: „Помалку од 20 % од младите го знаат законот и тоа е пак одговорност на АМС и на владата, оти не презедоа ништо да го промовираат.... Не треба да чекаме странци да ни финансираат кампањи за домашни интереси.“

Податоците укажуваат на тоа дека младите не се ни доволно информирани за можностите што ги нуди ЗМУМП, ни за нивната потенцијална улога во спроведување на законот. Оттука, за да се мотивираат да земат учество во локалното одлучување и да ги остваруваат другите права кои им ги нуди ЗМУМП, треба пред сè да се подобри нивото на нивна информираност и разбирање за овие прашања. Нашите соговорници истакнаа дека информирањето треба да се направи на начин близок до младите, онлајн со користење на социјални мрежи. Па така наидовме на изјави како оваа: „Има застарени методи, ако чекаш да дојдат на состанок да дискутираат – нема. Треба онлајн. Ако се младите на „Тик-ток“ треба и ние да бидеме таму.“ Исто така, повеќето чинители заклучија дека треба да им се понудат повеќе специјализирани обуки на младите за застапување, лобирање и локална демократија. На крај, чинителите сметаат и дека на младите треба да им се доближат локалните власти и да им се објасни како точно можат да соработуваат со нив. Тука треба да помогне и локалниот службеник за млади.

Препорака #10 – да се мотивираат младите поактивно да учествуваат во креирање и спроведување на младински политики преку соодветна⁷⁵ кампања за подигање на свеста и специјализирани обуки⁷⁶.

75 Соодветна = водена по мерка на младите, пр. преку социјални мрежи, особено „Тик-ток“

76 Како пример беа посочени: обуки за застапување/лобирање

8 | Прилог 1. Референци

Правни акти и стратешки документи

- Законот за младинско учество и младински политики, Сл. весник на Република Северна Македонија, бр. 10/20
- Законот за високо образование, Службен весник на РСМ бр. 82/18, 178/21 и 58/24
- Законот за волонтерство, Службен весник на РСМ бр. 85/2007, 161/2008, 147/2015, 124/2019, 103/2021
- Законот за младински додаток, Службен весник на РСМ бр. 18/20
- Правилник за стандарди за квалитет на младинските центри достапен на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2021/12/pravilnik-za-standardi-za-mladinski-centri-so-propratni-dokumento-compressed-1-compressed.pdf>
- Националната стратегија за млади 2023 – 2027 (НСМ) достапна на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/10/nsm-23-27-finalen-tekst-usvoen-od-vlada.docx>
- Акцискиот план на НСМ (2023 – 2025) достапен на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/10/akciski-plan-2023-2025.pdf>
- Стратегија за млади (2016 – 2025) достапна на: <https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2022/04/nacionalna-strategija-za-mladi.pdf>
- Стратегијата за млади на ЕУ достапна на: https://youth.europa.eu/strategy_en

Извештаи и прирачници

- Прирачник за локални младински совети <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/491135.pdf>
- Прирачник за службеници за млади https://api.ams.gov.mk/wp-content/uploads/2023/11/priracnik-za-sluzbenici-za-mladi_mk_web.pdf
- ЕУ Извештај за напредок на Северна Македонија 2023 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_693%20North%20Macedonia%20report.pdf
- Мониторинг извештај за имплементација на ЗМУМП 2023, Национален младински совет на Македонија https://nms.org.mk/wp-content/uploads/2023/07/Monitoring_Izvestaj_Broshura_2023_MKD.pdf
- Финансирање на младински политики: Анализа на издвоени средства за ЗМУМП во 2022 година, Фондацијата за демократија на Вестминстер https://www.wfd.org/sites/default/files/2024-05/Finansiranje%20na%20mladinski%20politiki%202022_WFD.pdf
- Младинска вклученост во единиците на локална самоуправа, Младински образовен форум <https://mof.mk/wp-content/uploads/2022/09/Dokument-za-javni-politiki-mladinsko-uchestvo-vo-edinitsite-na-lokalnata-samouprava.pdf>
- Мапирање на политики за млади и идентификација на постоечка поддршка и празнини во финансирање на активностите за млади во Северна Македонија, Регионален совет за соработка <https://www.rcc.int/download/docs/Report%20North%20Macedonia%20Final.pdf/a771ce9c2e8e4dfa56a1479f8d9dde70.pdf>
- Мапирање на политики за млади и идентификација на постоечка поддршка и празнини во финансирање на активностите за млади во Западен Балкан, Регионален совет за соработка https://www.rcc.int/download/docs/Comparative%20Report_WB6_Youth.pdf/8a7d4782dec1726df694102fc3e48ebe.pdf

Интернет-страници

[POPIS_DZS_web_MK.pdf\(stat.gov.mk\)](#) Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија, 2021, Завод за статистика на РСМ

<https://ams.gov.mk/mk/home> веб-страница на Агенција за млади и спорт

<https://www.mtsp.gov.mk/> веб-страница на Министерство за труд и социјална политика

<https://av.gov.mk/> веб-страница на Агенција за вработување

<https://mon.gov.mk/> веб-страница на Министерство за образование и наука

<https://www.na.org.mk/> веб-страница на Национална агенција за Европски образовни програми и мобилност

<https://vlada.mk/MTSP> веб-страница на Министерството за социјална политика, демографија и млади

<https://vlada.mk/ekonomija> веб-страница на Министерство за економија и труд

<https://www.sega.org.mk/en/> веб-страница на Коалиција СЕГА

<https://nms.org.mk/za-nas/#nmsm> веб-страница на Националниот младинскиот совет на Македонија (НМСМ)

<https://smr.org.mk/> веб-страница на Сојузот за младинска работа (СМР)

<https://ams.gov.mk/mk/page/register-of-youth-organizations> веб-страница на Регистар на форми на младинско организирање

<https://ams.gov.mk/mk/page/youth-officers> веб-страница за Службеници за млади

9 | Прилог 2.

Список на интервјуа

1. Томислав Гајтаноски, Коалиција на младински организации СЕГА – Раководител за развој на ресурси, 28.6.2024 година
2. Зоран Илиески, Коалиција на младински организации СЕГА – Извршен директор, 28.6.2024 година
3. Игор Јосифоски, Локален младински совет Охрид, 10.7.2024 година
4. Дона Костуранова, Вест Минстер Фондација, 10.7.2024 година
5. Гордана Цветковска, Општина Битола – службеник за млади, 10.7.2024 година
6. Драгана Митровиќ, Сојуз за младинска работа – Генерален секретар, 10.7.2024 година
7. Филип Ивковски, Национален младински совет – Претседател на УО, 11.7.2024 година
8. Ивана Петровска, Програма за развој на Обединетите нации (УНДП), 11.7.2024 година
9. Стефан Стефановски, Агенција за млади и спорт – соработник за младинска политика и невладин сектор, 12.7.2024 година
10. Филип Чапароски, Национален институт за демократија (НДИ), 12.7.2024 година
11. Александра Крстеска, Национален институт за демократија (НДИ), 12.7.2024 година
12. Димитар Низамовски, Национален институт за демократија (НДИ), 12.7.2024 година
13. Ѓорѓи Тасев, поранешен советник за млади при Влада на РСМ, 16.7.2024 година
14. Никола Станковски, Волонтерски центар Скопје, 16.7.2024 година
15. Новица Печински, Општина Берово – службеник за млади, 16.7.2024 година

16. Панде Ефтимов, Младински образовен форум, 16.7.2024 година
17. Сотир Габелоски, Општина Крушево – службеник за млади, 16.7.2024 година
18. Емина Рустемовска, Општина Струга – службеник за млади, 17.7.2024 година
19. Владимир Ѓорѓевски, RYCO, 17.7.2024 година

